УДК 349.42(477)

Руєва О.М.
старший викладач кафедри, трудового, аграрного, екологічного права та соціального захисту населення Харківського економіко-правового університету

Проблеми створення та функціонування фермерського господарства

Анотація

У статті проаналізовано короткий огляд проблеми створення та функціонування фермерського господарства, досліджено норми чинного законодавства, що регламентують порядок створення і функціонування фермерських господарств, а також правову природу виникнення права власності на землю фермерського господарства.

Ключові слова: фермерське господарство, сільське господарство, право власності на землю фермерського господарства, порядок створення і функціонування фермерських господарств, фермер.

Аннотация

В статье проанализирован краткий обзор проблемы создания и функционирования фермерского хозяйства, исследованы нормы действующего законодательства, регламентирующие порядок создания и функционирования фермерских хозяйств, а также правовая природа возникновения права собственности фермерского хозяйства на землю.

Ключевые слова: фермерское хозяйство, сельское хозяйство, право собственности на фермерское хозяйство, порядок создания и функционирования фермерских хозяйств, фермер.

Annotation

The brief review of problem of creation and functioning of farm is analyzed In the article, the norms of current legislation, regulating the order of farms creation and functioning, are also investigated. Legal

nature of origin of right of ownership is investigational on earth of farm.

Keywords: a farm agriculture, the property right to a farm, an order of creation and functioning farms, the farmer.

Метою даного дослідження є аналіз положень чинного аграрного законодавства, що регламентують порядок створення і функціонування фермерських господарств.

В умовах переходу до ринкових відносин одним з актуальних завдань є формування і здійснення політики сталого розвитку сільського господарства і створення оптимальних умов для ефективної роботи всіх його галузей. Зараз сільське господарство в цілому як галузь знаходиться в занедбаному стані, хоча в ньому, як і раніше, зайнята значна частина працездатного населення.

В сучасних умовах фермерське господарство є однією з найпоширеніших форм аграрного господарювання. В Україні їх налічується понад 48 тис. Розвиток фермерського господарства – одна з важливих ланок проведення аграрної реформи. Сьогодні в Україні незначна частина фермерських господарств є високоприбутковими, більшість господарств технічно погано обладнана. Головна причина такого становища – відсутність належної державної підтримки, коштів для надання пільгових кредитів, дефіцит сільськогосподарських машин і обладнання, необхідного для ведення товарного сільськогосподарського виробництва.

Наукові дослідження правового статусу фермерського господарства здійснювалися М.С. Долинською, С.Ф. Домбровським, В.Н. Жушманом, П.Ф. Кулиничем, О.О. Погрібним, В.І. Семчиком, Н.І. Титовою, В.Ю. Уркевичем, М.В. Шульгою, В.З. Янчуком та іншими вітчизняними науковцями. Хоча проблемам створення та функціонування фермерського господарства і сьогодні приділено недостатньо уваги. Вітчизняне аграрне законодавство переживає бурхливий розвиток, перехід від планової економіки до ринкових відносин викликав значні зміни правового статусу учасників цивільного обігу. Проте правове становище фермерських господарств й досі чітко не визначено, що викликає численні дискусії на рівні теорії і практики.

Фермерське господарство – це самостійний господарюючий суб'єкт, який означає, що воно є специфічною формою вільного підприємництва, заснованого на принципах економічної вигоди.

Автор приєднується до думки О.О. Погрібного і вважає, що фермерське господарство становить одну з найперспективніших організаційно-правових форм ведення сільського господарства, яка сприяє самостійності і зацікавленості виробника в кінцевих результатах роботи. Існування фермерства в Україні пов'язане передусім із виникненням інституту приватної власності на землю, а відповідно – зі зміною юридичної природи майнових відносин на селі. Тобто воно стосується найважливіших положень аграрної реформи в Україні й формує нового та перспективного суб'єкта аграрно-правових відносин [1]. Природні особливості сільського господарства: використання земель як основного засобу виробничої діяльності, залежність результатів праці від природнокліматичних умов, здійснення трудових процесів на великих площах, їх надзвичайна різноманітність, сезонний характер виробництва, великий розрив між періодом вкладення праці та її наслідками – все це, на думку Н.І. Титової, вимагає спеціальної законодавчої регламентації [2]. 19 червня 2003 р. Верховною Радою України було прийнято Закон «Про фермерське господарство» (далі – Закон № 973), у якому знайшли відображення положення, спрямовані на розширення сфери фермерського господарювання у сільськогосподарському виробництві, підвищення ефективності фермерського господарювання та зростання конкурентоспроможності продукції фермерських господарств на вітчизняному та зарубіжних ринках, врегульовано порядок надання (передачі) земельних ділянок при створенні фермерського господарства [3]. Аналіз положень зазначеного Закону дозволяє виділити критерії, яким повинен відповідати громадянин, який має намір створити фермерське господарство: повна дієздатність, вік не менше 18 років; добровільне бажання створити фермерське господарство; позитивні результати професійного відбору на право створення фермерського господарства; наявність відповідних матеріальних ресурсів.

Фермерське господарство може бути створене одним громадянином України або кількома громадянами України, які є родичами або членами сім'ї та які повинні пройти професійний відбір на право створення фермерського господарства.

Створення фермерського господарства відбувається у три етапи: проходження професійного відбору; набуття права на земельну ділянку для ведення фермерського господарства; державна реєстрація фермерського господарства як юридичної особи.

Порядок професійного відбору осіб, що мають намір створити фермерське господарство, є важливим юридичним фактом, з яким пов'язується створення фермерського господарства. Проте постає питання, що таке «необхідна сільськогосподарська кваліфікація» і «досвід роботи у сільському господарстві», і хто та яким чином повинен їх визначати. У літературі під «кваліфікацією» розуміють здатність особи виконувати завдання та обов'язки в процесі здійснення відповідної професійної діяльності; кваліфікація вимагає отримання певного освітньо-кваліфікаційного рівня та визначається назвою професії. Щодо кваліфікації в сільському господарстві, то це, напевно, можуть бути знання певного рівня в галузі рослинництва, тваринництва, бджільництва, організації сільськогосподарської праці тощо. Поняття «досвіду роботи в сільському господарстві» можна трактувати як ведення протягом тривалого часу особистого селянського господарства; участь у діяльності сільськогосподарського підприємства як кваліфікованого, так і некваліфікованого працівника [4].

Отже, фермером може стати громадин, який має спеціальні знання або навички щодо ведення сільськогосподарського виробництва та відповідну матеріально-технічну базу. Здатність громадянина вести фермерське господарство має бути підтверджена документально, наприклад, копією документа про закінчення середнього або вищого навчального закладу аграрного напрямку, витягом з трудової книжки про стаж роботи у сільському господарстві. На думку автора, якщо фермерське господарство створюється декількома громадянами, то вимогам, визначеним у законі, має відповідати хоча б один із засновників господарства. Такою особою доцільно було б визначити голову фермерського господарства, оскільки це необхідно з метою захисту прав та законних інтересів всього господарства. Фермер може найняти відповідних спеціалістів, проте належним чином організувати свою діяльність він зможе за умови, що сам володіє певними навичками та знаннями в галузі сільського господарства. Таке положення закону позбавило б можливості для зловживань органами, від яких залежить реалізація права громадян на створення фермерського господарства. Порядок проведення професійного відбору з питань створення фермерських господарств регламентує «Положення про порядок проведення професійного відбору з питань створення фермерських господарств», затвердженого спільним наказом Міністерства аграрної

політики України та Міністерства праці та соціальної політики України. Висновок (рішення) професійної комісії (витяг з протоколу, засвідчений головою комісії) про наявність у громадянина достатнього досвіду роботи у сільському господарстві або необхідної сільськогосподарської кваліфікації є умовою для держаної реєстрації фермерського господарства і надання (передачі) громадянину у власність або оренду земельних ділянок для ведення фермерського господарства із земель державної і комунальної власності [5]. Правовою особливістю створення фермерського господарства стає необхідність попереднього одержання земельної ділянки. Відповідно до ч. 2 ст. 31 Земельного кодексу України, громадяни, члени фермерського господарства, мають право на одержання безоплатно у власність із земель державної і комунальної власності земельних ділянок у розмірі земельної частки (паю). Порядок приватизації земельних ділянок членами фермерських господарств передбачено ст. 32 Земельного кодексу України. Відповідно до її положень, громадянам України членам фермерських господарств передаються безоплатно у приватну власність надані їм у користування земельні ділянки у розмірі земельної частки (паю) члена сільськогосподарського підприємства, розташованого на території відповідної ради [6]. Це правило не поширюється на громадян, які раніше набули права на земельну частку (пай). Важливою особливістю створення фермерського господарства є те, що таке право передбачено законодавством виключно для громадян України, тобто іноземні громадяни і особи без громадянства позбавлені права бути засновниками фермерського господарства. Слід також зауважити, що державний акт про право приватної власності на землю видається не на всіх членів фермерського господарства, а лише на ім'я голови господарства. Специфічною характеристикою порядку створення фермерського господарства є також те, що рішення про надання земельної ділянки для створення фермерського господарства фактично являє собою і рішення про виникнення самого фермерського господарства як суб'єкта аграрних правовідносин.

Після отримання таких земельних ділянок для ведення фермерського господарства громадянин має здійснити його державну реєстрацію: відповідно до ч. 1 ст. 8 Закону № 973 після одержання державного акту на право власності на земельну ділянку або укла-

дання договору оренди земельної ділянки та його державної реєстрації фермерське господарство підлягає державній реєстрації.

Проте наведений порядок передачі земельної ділянки для ведення фермерського господарства є недосконалим. Так, в юридичній літературі неодноразово зверталася увага на те, що законодавством України не встановлено строку, протягом якого після отримання правовстановлюючих документів на земельну ділянку фермерське господарство повинно бути зареєстровано. В. Данилів вважає необхідним викладення ч. 1 ст. 8 Закону № 973 у новій редакції, яка передбачала б проведення державної реєстрації фермерського господарства у тридцятиденний термін з моменту державної реєстрації права на землю, і це є цілком обґрунтована позиція [7]. Якщо немає строків реєстрації фермерського господарства, то цілком правомірно, що відсутні правові наслідки недотримання строку державної реєстрації цього господарства. Як наслідок цілком можлива ситуація, коли громадянин після отримання у власність земельної ділянки для ведення фермерського господарства не використовуватиме її за призначенням і не створюватиме фермерське господарство.

В. Уркевич запропонував інший шлях розв'язання порушеної проблеми. Слід змінити черговість передання (надання) земельної ділянки із земель державної або комунальної власності й державної реєстрації фермерського господарства, тобто після затвердження проекту відведення земельної ділянки, яка планується до надання для ведення фермерського господарства, відповідний громадянин має надати документи для проведення державної реєстрації фермерського господарства. Далі витяг з державного реєстру має бути надано громадянином до відповідної державної адміністрації або місцевої ради, на підставі чого згадані органи мають прийняти рішення про передачу відповідної земельної ділянки для ведення фермерського господарства у власність або ж про надання її в оренду [8].

На погляд автора, варіант, запропонований В. Данилівим, більш прийнятний, ніж варіант, запропонований В. Уркевичем, тому що строки виготовлення державних актів на земельні ділянки та строки реєстрації договорів оренди не визначені або затягуються.

Таким чином, слід увести у Закон № 973 строки державної реєстрації фермерського господарства, але з обов'язковим введенням санкцій за їх недотримання (порушення).

Також у законодавстві для збереження чинного фонду земель сільськогосподарського призначення варто було б закріпити таку норму, як неможливість власників земельних ділянок, набутих для ведення фермерського господарства, впродовж 6 років від часу набуття права власності продавати або іншим способом відчужувати їх.

Необхідно також звернути увагу , що законом не встановлено мінімального розміру земельної ділянки, що б дозволило розглядати господарство як товарне фермерське господарство.

На підставі викладеного можна дійти висновку, що чинний порядок передання (надання) громадянам України земельних ділянок із земель державної або комунальної власності для ведення фермерського господарства є недосконалим, тому необхідно ввести у Закон № 973 строки державної реєстрації фермерського господарства, а також визначити санкції за їх недотримання (порушення). Крім того, доцільно було б закріпити таку норму, як неможливість власників земельних ділянок, набутих для ведення фермерського господарства, впродовж 6 років від часу набуття права власності продавати або іншим способом відчужувати їх.

Література

1. Аграрне право України : підручник / за ред. О. О. Погрібного. - К. : Істина, 2007. - 448 с.

2. Титова Н. І. Аграрне законодавство України / Н. І. Титова // Право України. - 1995. - № 1. - 6-11 с.

3. Про фермерське господарство: Закон України від 19 черв. 2003 р. № 973-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 45. - Ст. 363.

4. Долинська М. С. Фермерські господарства України: землекористування, порядок створення, діяльність та припинення діяльності / М. С Долинська. - Х. : Страйд, 2005. 264 с.

5. Про затвердження Положення про порядок проведення професійного відбору з питань створення фермерських господарств : наказ Міністерства аграрної політики і Міністерства праці і соціальної політики .